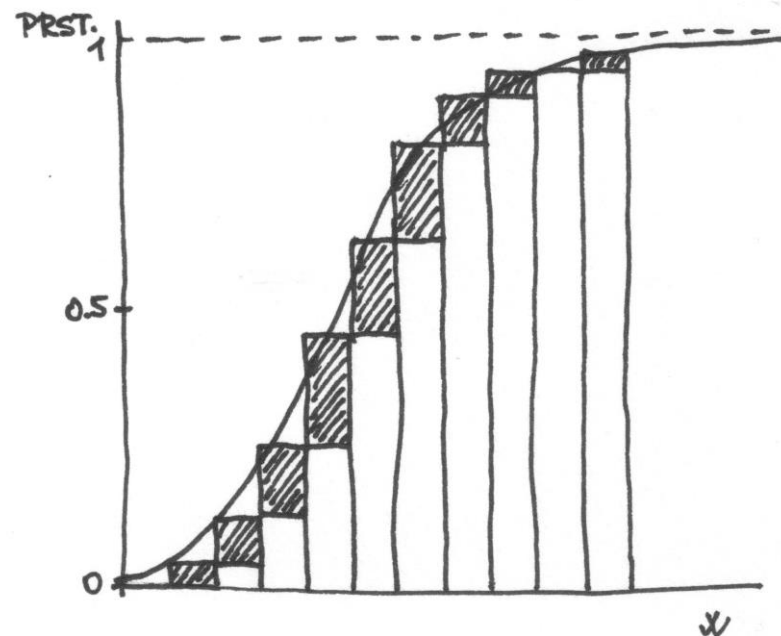

Minulá přednáška:

Náhodná veličina

Rozdělení pravděpodobností

Distribuční funkce

Oprava minulé přednášky!

Dvojí označení **distribuční funkce**: $F(x) = p$ nebo $\Phi(x) = p$

Kvantilová funkce je inverzní k $\Phi(p) = x$, proto $\Phi^{-1}(x) = p$.
Většinou se nepoužívá žádné speciální písmeno pro kvant. fci.

Z kvantilové funkce je odvozen pojem kvantilu.

p-kvantil je taková hodnota x_p , pro kterou $F(x_p) = \mathbf{P}(X \leq x_p) = p$
95% kvantil = $x_{0,95}$: $\mathbf{P}(X \leq x_{0,95}) = \mathbf{0,95}$

Častěji však budeme kvantily používat v této variantě:

Určíme prst. $\alpha = 0.05$, tj. 5 %

a hledáme kvantil $x_{1-\alpha}$ takový, že $\mathbf{P}(X \geq x_{1-\alpha}) = \alpha$

tedy např. $\mathbf{P}(X \geq x_{0.95}) = 0.05$.

Některá rozdělení

Náhodná veličina + náhodný proces = konkrétní hodnota (realizace).
 Popis, že určitá hodnota x_i nastane s pravděpodobností p_i , se nazývá rozdělení pravděpodobností náhodné veličiny.

Zde některá rozdělení, která jsou popsána funkcí a jsou užitečná:

Alternativní rozdělení [alternative distribution]

$$X \sim \text{Alt}(p)$$

Příklad: Házím korunou. Padne lev?

- Nejjednodušší případ, X nabývá pouze hodnot 0 a 1.
- Data jako „úspěch – neúspěch“, „přítomný – nepřítomný“, „nastal – nenastal“.

- Popis rozdělení: $P(X = 1) = p$

$$\text{a } P(X = 0) = 1 - p = q$$

- Potom $E(X) = p$

$$\text{var}(X) = p \cdot (1 - p) = p \cdot q$$

Binomické rozdělení [binomial distribution]

Příklad: Házím korunou desetkrát za sebou. Kolikrát mi padne lev?

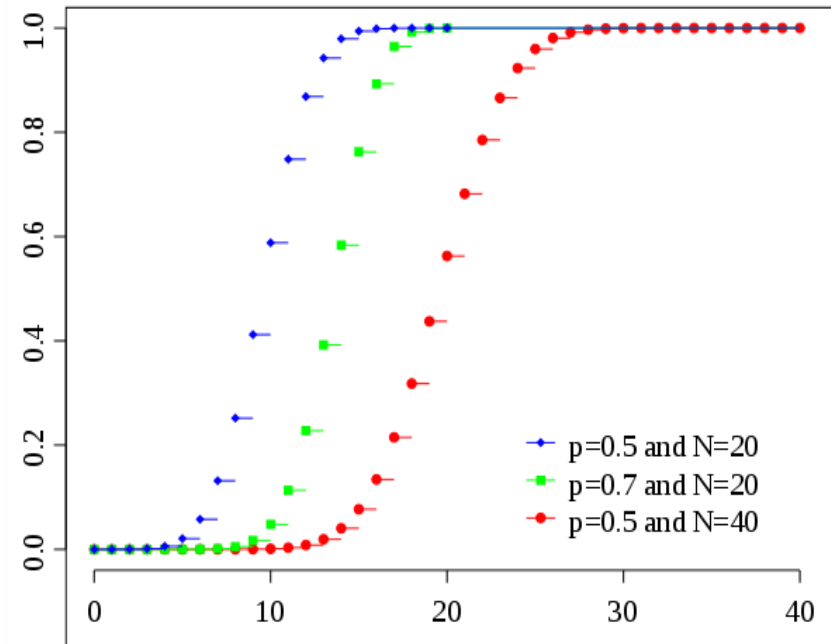
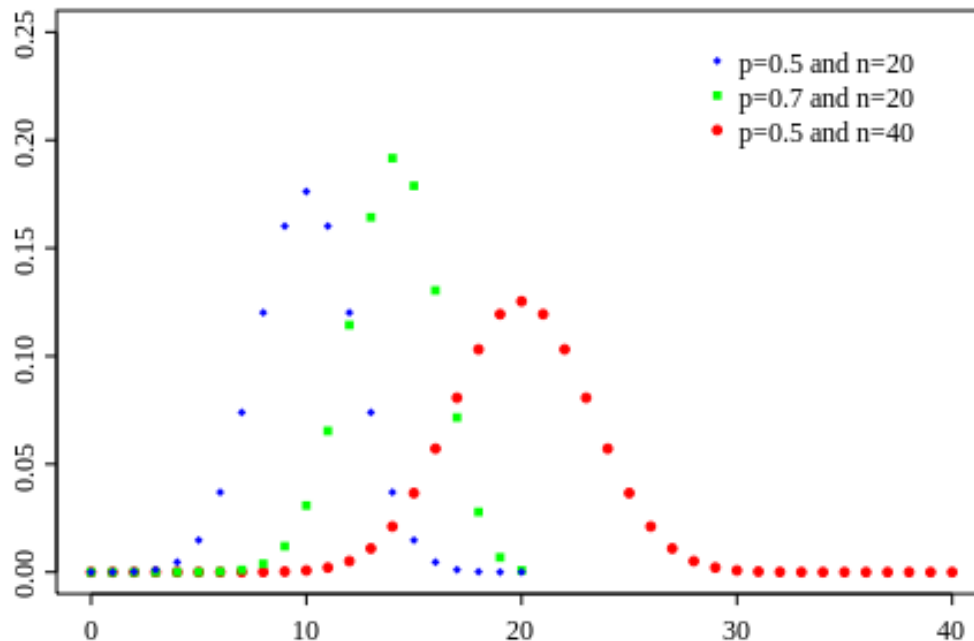
Kolik se narodí chlapců do rodiny se třemi dětmi?

$Y \sim \mathbf{Bi}(n, p)$ [čti: náh. vel. Y má binomické rozdělení s parametry n a p]

- Zjišťujeme pouze výskyt či nevýskyt jevu \mathbf{B} v pokusu
- Parametr n udává celkový počet pokusů
- Pokusy jsou na sobě nezávislé
- Prst p výskytu jevu \mathbf{B} je v každém pokusu stejná
- Y nabývá jedné z hodnot $\mathbf{0, 1, 2, 3, \dots, n}$ s pravděpodobnostmi

$$\begin{aligned}
 P(Y = k) &= \binom{n}{k} p^k (1 - p)^{n-k} \\
 &= \binom{n}{k} p^k q^{n-k} = \frac{n!}{k! (n - k)!} p^k q^{n-k}
 \end{aligned}$$

Binomické rozdělení graficky:

Střední hodnota a rozptyl binomického rozdělení:

Y mohu vyjádřit jako $\sum_{i=1}^n X_i$, kde $X_i \sim \text{Alt}(p)$ a jsou nezávislé.

$$\text{Potom: } \mu_Y = E\left(\sum_{i=1}^n X_i\right) = \sum_{i=1}^n EX_i = \sum_{i=1}^n p = n \cdot p$$

$$\sigma^2_Y = \text{var}\left(\sum_{i=1}^n X_i\right) = \sum_{i=1}^n \text{var}(X_i) = \sum_{i=1}^n pq = npq$$

Další příklady: Kolik je samic mezi n náhodně chycenými zvířaty?

Kolik laboratorních krys přežije naočkování virem? (!?)

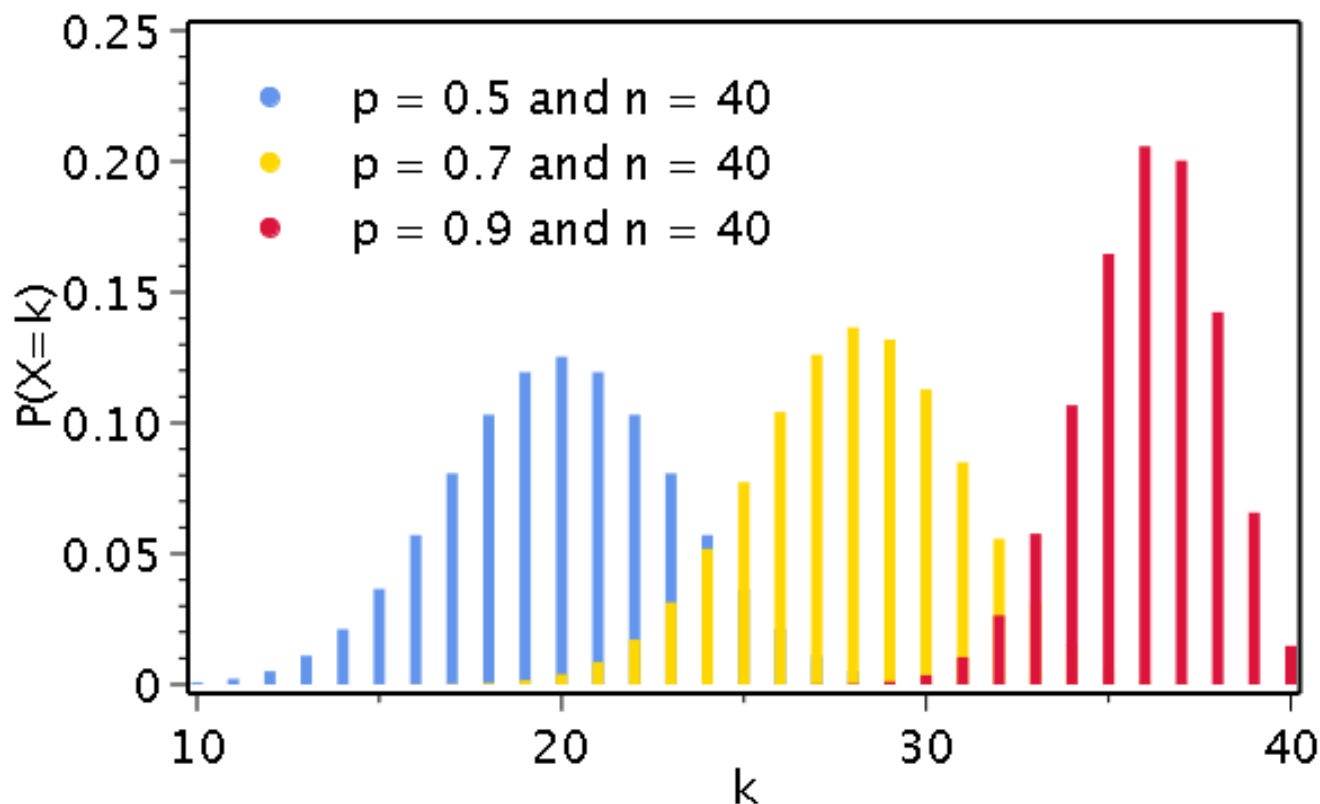
Úlohy v praxi:

- 1) odhad parametru (prsti) p a konstrukce intervalu spolehlivosti (bude příště);
- 2) odhad a porovnání relativních četností jevů;
- 3) výpočet potřebného rozsahu výběru n tak, aby odhad parametru p měl požadovanou přesnost (také bude).

Aproximace binomického rozdělení

(aproximace = přibližný odhad, nahrazení jiným vhodným rozdělením)

Pozn.: pokud je $p = q = 0,5$, potom je binom. rozdělení symetrické, jinak je asymetrické.

Aproximace binomického rozdělení

(aproximace = přibližný odhad, nahrazení jiným vhodným rozdělením)

Pozn.: pokud je $p = q = 0,5$, potom je binom. rozdělení symetrické, jinak je asymetrické.

- Pro dostatečně velké n a rozumné $p \in \langle 0,1, 0,9 \rangle$ můžeme nahradit normálním rozdělením.
- Pro dostatečně velké n a malé $p < 0,1$ můžeme nahradit Poissonovým rozdělením.

Jak velké je „dostatečně velké“ n ?

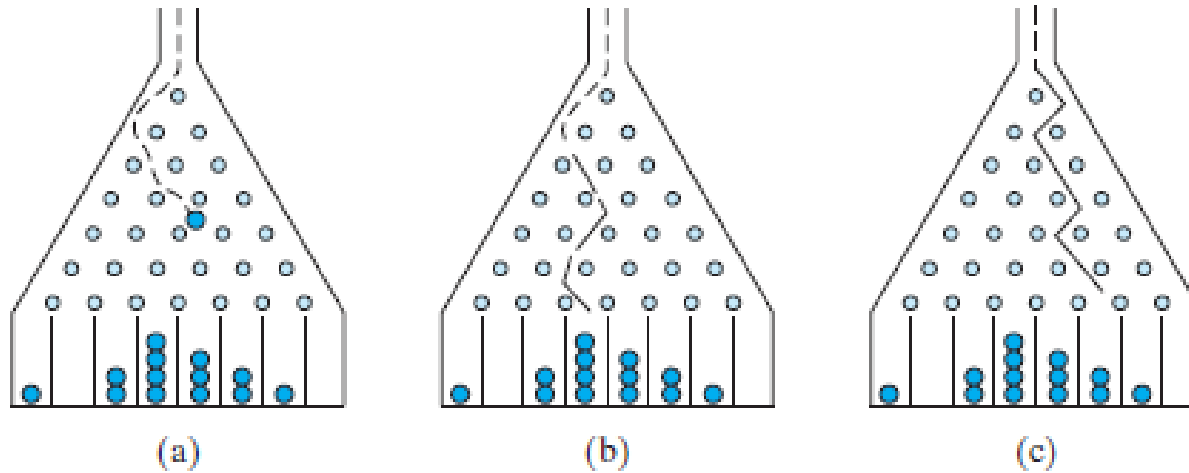
Bud' tak, aby

$$\boxed{\begin{aligned} n \cdot p \cdot q &> 9 \\ n &> \frac{9}{p \cdot q} \end{aligned}}$$

nebo podle tabulky:

p	→	n
0.5		≥ 30
0.4 a 0.6		≥ 50
0.3 a 0.7		≥ 80
0.2 a 0.8		≥ 200
0.1 a 0.9		≥ 600

Galtonova deska či opilcova procházka

<https://www.youtube.com/watch?v=3m4bxse2JEQ>

Poissonovo rozdělení [Poisson distribution]

Příklad: Sleduju, kolik trolejbusů projede zastávkou za jednotku času.

$X \sim Po(\lambda)$ [čti: X má Poasonovo rozdělení s parametrem lambda]

X nabývá hodnot $k = 0, 1, 2, 3, \dots$ (bez omezení shora) s prstí

$$P(X = k) = \frac{\lambda^k}{k!} e^{-\lambda}$$

$\mu_X = \lambda$... střední hodnota

$\sigma^2_X = \lambda$... rozptyl

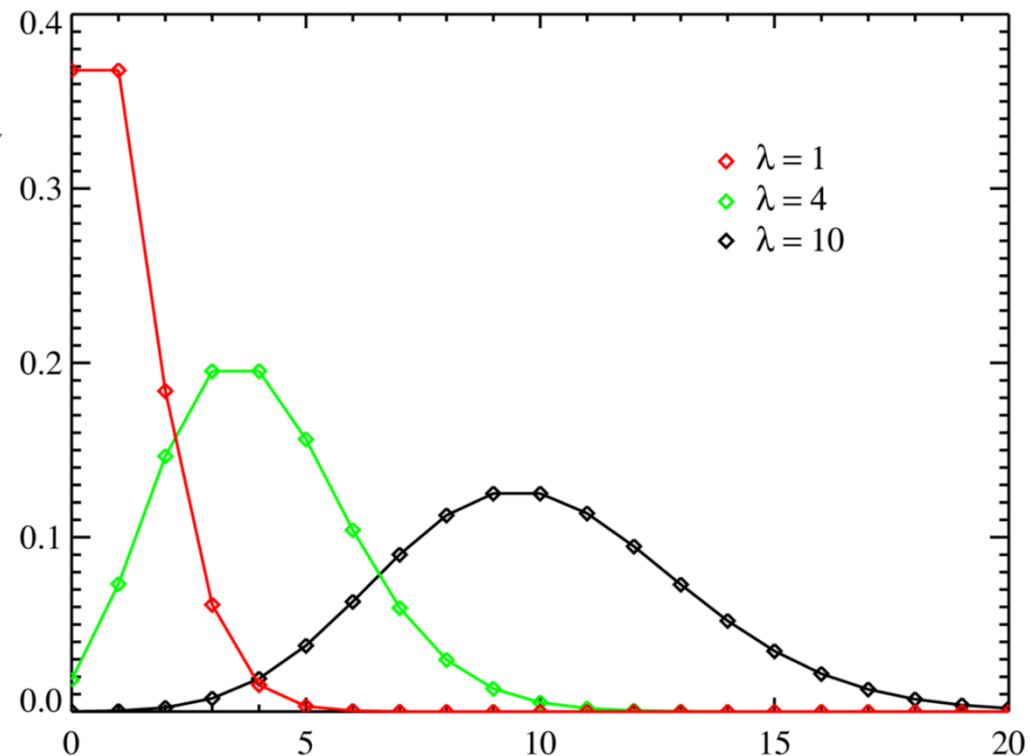
$\lambda > 0$... kladné reálné číslo (0.25; 1.8)

- Popisuje počet náhodných, vzájemně nezávislých jevů v jednotce času nebo prostoru.
- Jevy v čase nastávající zřídka – „zákon vzácných jevů“.
- Jevy v prostoru mají být o počtech subjektů v malých objemech nebo v řídké suspenzi.
- Užití: pomocí Poissonova rozdělení testujeme otázky o náhodnosti rozmístění jedinců v ploše/času; také zda výskyt jednoho jedince ovlivňuje výskyt dalších jedinců, nebo zda žijí na sobě nezávisle.

Vlastnosti Poissonova rozdělení

Typický tvar dostává Poissonovo rozdělení pro malá λ (< 2): výrazně pozitivně šikmé.

(To vadí při regresní analýze i při analýze rozptylu. Řešíme to odmocninovou transformací nebo lépe užitím GLM /zobecněných lineárních modelů/)

- Platí, že když nezávislé $X \sim Po(\lambda_1)$ a $Y \sim Po(\lambda_2)$, tak $X + Y \sim Po(\lambda_3)$.
- Pro vyšší hodnoty λ (> 10) lze data aproximovat normálním rozd.

Další příklady Poissonova rozdělení

V čase:

- Počet nezávislých kolonizací vzdáleného ostrova za jednotku času;

V prostoru:

- Počet bakterií v jednotce objemu vodní suspenze, pokud se bakterie nevyskytují ve shlucích (mikrobiologie);
- Rozmístění klíšťat v srsti myši (parazitologie);
- Počet jedinců kruštíku bahenního ve 100 pokusných čtverců (ekologie);

Rozmístění rovnoměrné – náhodné – shlukovité

Mám-li data o počtu jedinců na pokusnou plochu, dostávám pro

- rovnoměrné rozmístění: $\mu_X > \sigma^2_X$ (Binomické rozdělení)
- náhodné rozmístění: $\mu_X = \sigma^2_X$ (Poissonovo rozdělení)
- shlukovité rozmístění: $\mu_X < \sigma^2_X$ (negativně–binomické rozdělení
či Neymanovo rozdělení)

Negativně binomické rozdělení [negative binomial distribution]

Příklad: Házím korunou. Kolikrát za sebou padne lev, než mi poprvé padne korunka?

- Dělán pokusy s výsledkem **0 / 1** (úspěch/neúspěch), které jsou navzájem nezávislé a pocházejí ze stejného rozdělení (tj. mají stejnou prst úspěchu [**iid = independent and identically distributed**])
- Výsledkem je počet úspěchů ***k*** do té doby, než nastane ***r*** neúspěchů
- Počet neúspěchů ***r*** je předem stanoveno
- Počet pokusů (***n***) není omezen

$$X \sim NB(r, p)$$

r = předem daný počet neúspěchů (*)

p = prst úspěchu (* čti poznámku dále)

X nabývá hodnot ***k* = 0, 1, 2, ...** (počet úspěchů) s pravděpodobností

$$P(X = k) = \binom{k + r - 1}{k} p^k (1 - p)^r = \frac{(k + r - 1)!}{k! (k + r - 1 - k)!} p^k q^r$$

Negativně binomické rozdělení – střední hodnota a rozptyl

$$EX = \frac{r \cdot p}{1-p} = \frac{r \cdot p}{q}$$

$$\text{var } X = \frac{r \cdot p}{(1-p)^2} = \frac{r \cdot p}{q^2}$$

(*) POZOR! Toto rozdělení lze zavést i jinými způsoby:

a) X = počet úspěchů k , dokud nenastane r neúspěchů (naše zavedení)

b) X = počet pokusů n , dokud nenastane r neúspěchů ($n = k + r$)

c) X = počet neúspěchů r , dokud nenastane k úspěchů

d) X = počet pokusů n , dokud nenastane k úspěchů

e) X = počet úspěchů k , je-li dán počet pokusů => binomické rozdělení

Podrobné vzorce na dalším listu.

Poznámka: jméno vzniklo přetvarováním binomického koeficientu

$$\binom{k+r-1}{k} = \dots = (-1)^k \binom{-r}{k}$$

(*) Porovnání alternativních formulací negativně binomického rozdělení:

a) X = počet úspěchů k , dokud nenastane r neúspěchů (naše zavedení)

$$\sim NB(r, p); EX = \frac{r \cdot p}{1 - p}; k = 0, 1, 2, \dots; n = r, r + 1, r + 2, \dots$$

$$P(X = k) = \binom{k + r - 1}{k} p^k (1 - p)^r = \binom{k + r - 1}{r - 1} p^k (1 - p)^r = \binom{n - 1}{k} p^k (1 - p)^r$$

b) X = počet pokusů n , dokud nenastane r neúspěchů

$$\sim NB(r, p); EX = \frac{r \cdot p}{1 - p} + r; n = r, r + 1, r + 2, \dots$$

$$P(X = n) = \binom{n - 1}{r - 1} p^{n-r} (1 - p)^r = \binom{n - 1}{n - r} p^{n-r} (1 - p)^r = \binom{n - 1}{k} p^k (1 - p)^r$$

c) X = počet neúspěchů r , dokud nenastane k úspěchů

$$\sim NB(k, p); EX = \frac{k \cdot (1 - p)}{p}; r = 0, 1, 2, \dots; n = k, k + 1, k + 2, \dots$$

$$P(X = r) = \binom{k + r - 1}{r} p^k (1 - p)^r = \binom{k + r - 1}{k - 1} p^k (1 - p)^r = \binom{n - 1}{r} p^k (1 - p)^r$$

d) X = počet pokusů n , dokud nenastane k úspěchů

$$\sim NB(k, p); EX = \frac{k \cdot (1 - p)}{p} + k; n = k, k + 1, k + 2, \dots$$

$$P(X = n) = \binom{n - 1}{k - 1} p^k (1 - p)^{n-k} = \binom{n - 1}{n - k} p^k (1 - p)^{n-k} = \binom{n - 1}{r} p^k (1 - p)^r$$

Stále to nejsou všechny možné tvary zápisu.

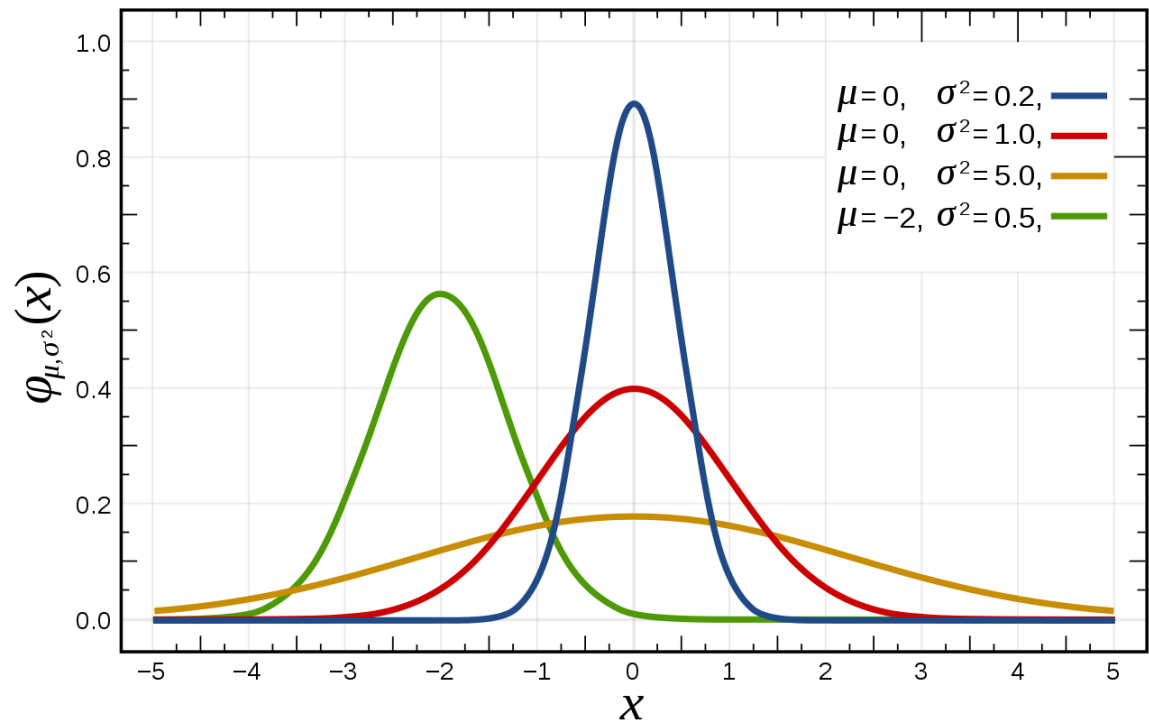
Normální rozdělení [normal distribution, Gaussian distribution]

Příklad: Rozložení výšek studentů ve třídě.

$X \sim N(\mu, \sigma^2)$ [čti: X má normální rozdělení se střední hodnotou μ a rozptylem σ^2]

$$f(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi\sigma^2}} \cdot e^{-\frac{(x-\mu)^2}{2\sigma^2}} = \frac{1}{\sigma\sqrt{2\pi}} \cdot \exp\left\{-\frac{1}{2} \frac{(x-\mu)^2}{\sigma^2}\right\}$$

- Spojitá data
- Symetrické rozdělení
- μ ... poloha vrcholu
- σ^2 ... šířka zvonu
- Z-rozdělení (STATISTICA)

Normální rozdělení $X \sim N(\mu, \sigma^2)$

Střední hodnota: $EX = \int_{-\infty}^{\infty} x \cdot f(x) = \dots = \mu$

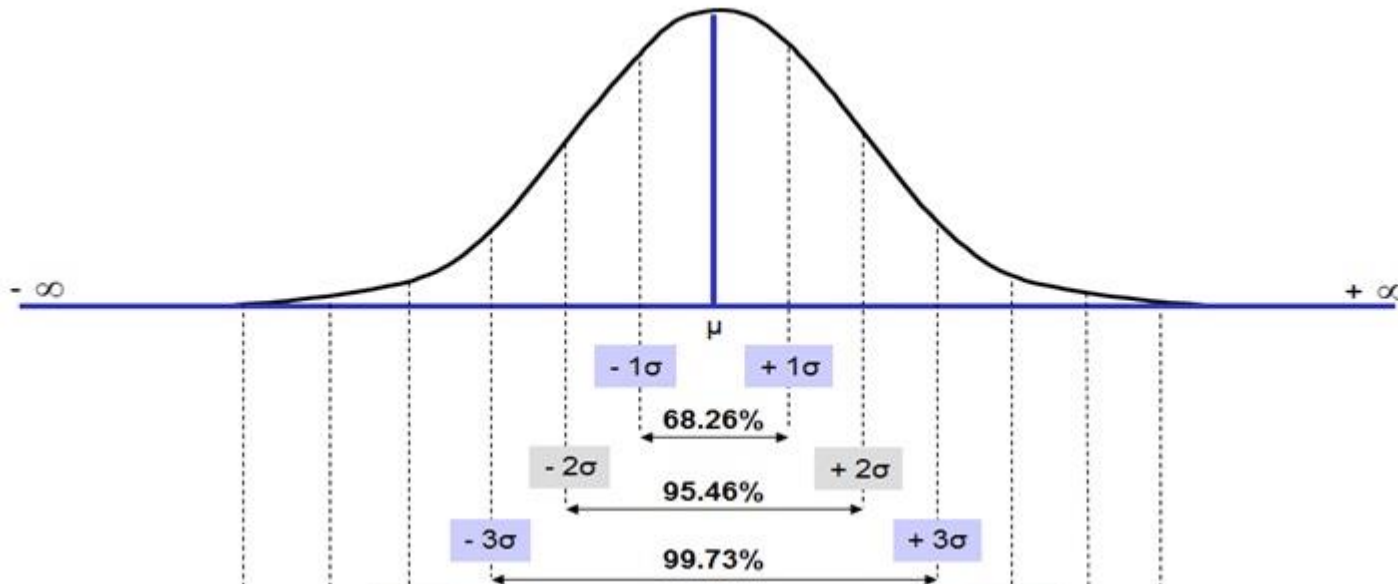
Rozptyl: $var X = \int_{-\infty}^{\infty} (x - \mu)^2 \cdot f(x) dx = \dots = \sigma^2$

Šikmost: $\gamma_1 = 0$

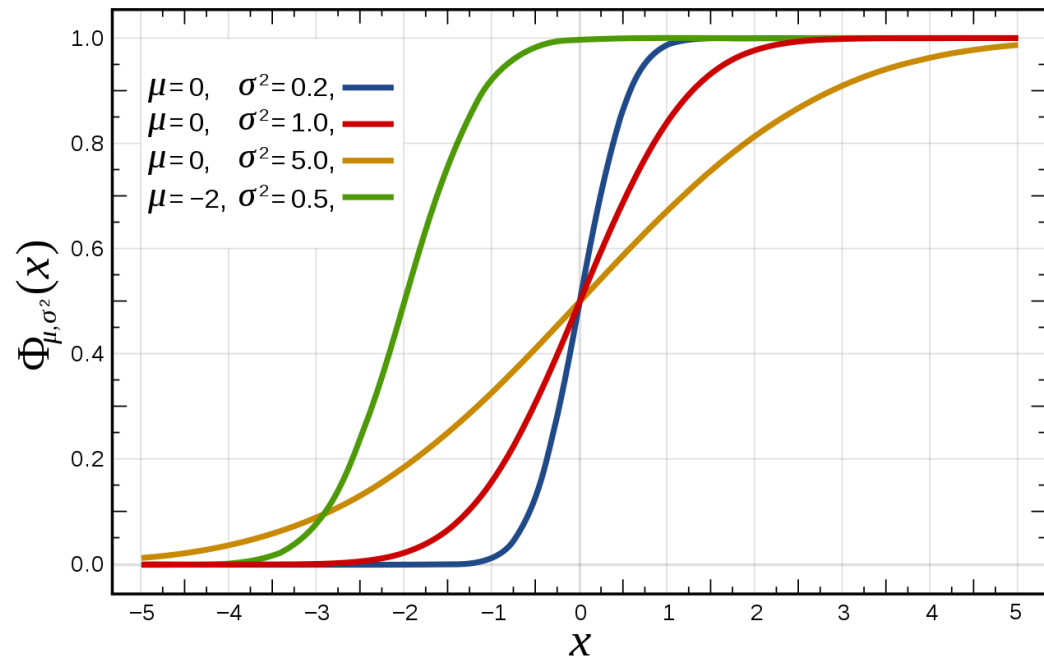
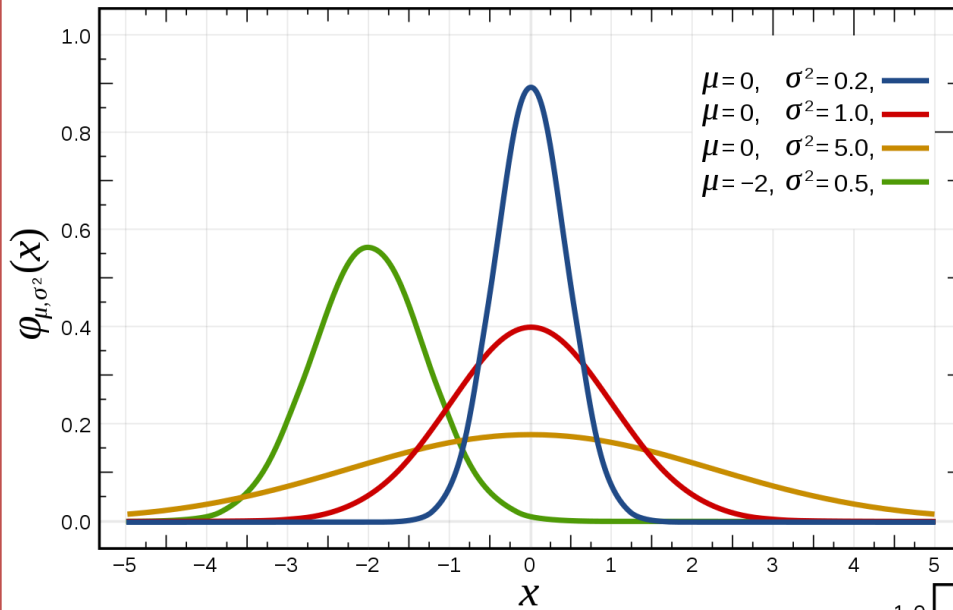
Špičatost: $\gamma_2 = 0$

Některé prsti: $P(X \in \langle \mu - \sigma, \mu + \sigma \rangle) \cong 0,68 \sim 68 \%$

$P(X \in \langle \mu - 2\sigma, \mu + 2\sigma \rangle) \cong 0,955 \sim 95,5 \%$

Normální rozdělení $X \sim N(\mu, \sigma^2)$

Normální rozdělení $X \sim N(\mu, \sigma^2)$

Co modelujeme pomocí normálního rozdělení:

- spojitá data na poměrové stupnici
- spojitá data na intervalové stupnici, pokud je průměr alespoň o několik směrodatných odchylek větší než nula (arbitrární nula!)
- diskrétní data, pokud má X dostatek různých diskrétních hodnot, např. počet semenáčků v rozmezí alespoň 1 – 30

Standardizované normální rozdělení [standard score, normal deviate]

$$Z = \frac{X - \mu}{\sigma} \sim N(0, 1)$$

$$\dots \text{ v praxi počítám: } Z_i = \frac{X_i - \bar{X}}{sd(X)}$$

$$E Z = 0$$

$$var Z = 1$$

Hustota Z se značí $\varphi(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \exp\left\{-\frac{x^2}{2}\right\}$ [čti: fí x rovná se ...]

Distribuční funkce $\Phi(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{-\infty}^x \exp\left\{-\frac{t^2}{2}\right\} dt$ [čti: fí ...; velké fí]

Některé kvantily $N(0,1)$:

$$\left. \begin{array}{l} \Phi(-1,96) = 0,025 \sim 2,5 \% \\ \Phi(+1,96) = 0,975 \sim 97,5 \% \end{array} \right\} P(X < -1,96 \cup X > 1,96) = 0,05$$

Dříve hodnoty kvantilů v tabulkách, dnes počítají počítače 😊

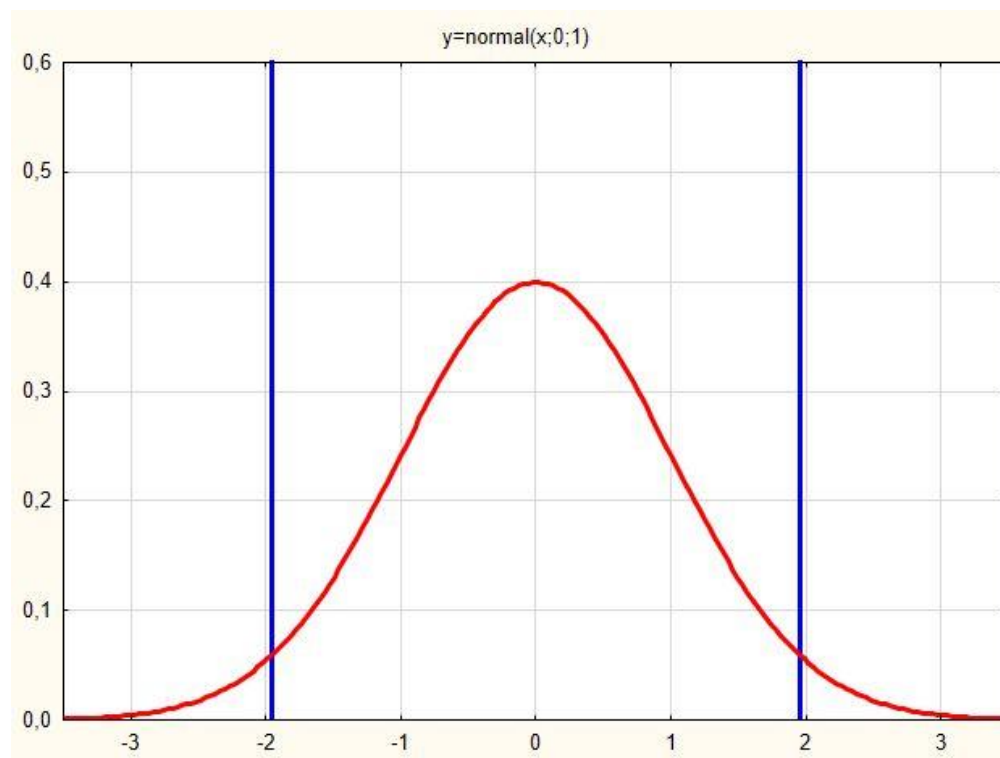
Standardizované normální rozdělení [standard score, normal deviate]

$$Z = \frac{X - \mu}{\sigma} \sim N(0, 1)$$

$$\dots \text{ v praxi počítám: } Z_i = \frac{X_i - \bar{X}}{sd(X)}$$

Některé kvantily $N(0,1)$:

$$\left. \begin{array}{l} \phi(-1,96) = 0,025 \sim 2,5 \% \\ \phi(+1,96) = 0,975 \sim 97,5 \% \end{array} \right\} P(X < -1,96 \cup X > 1,96) = 0,05$$

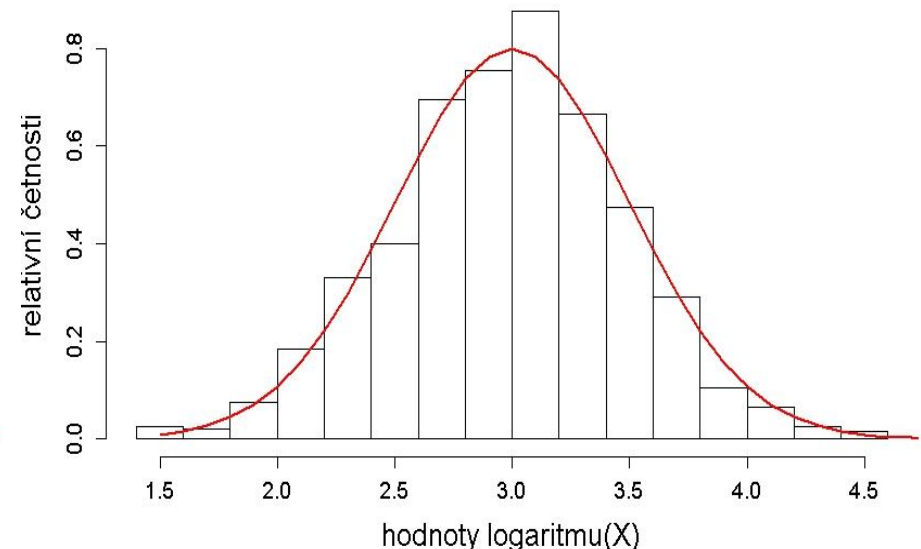
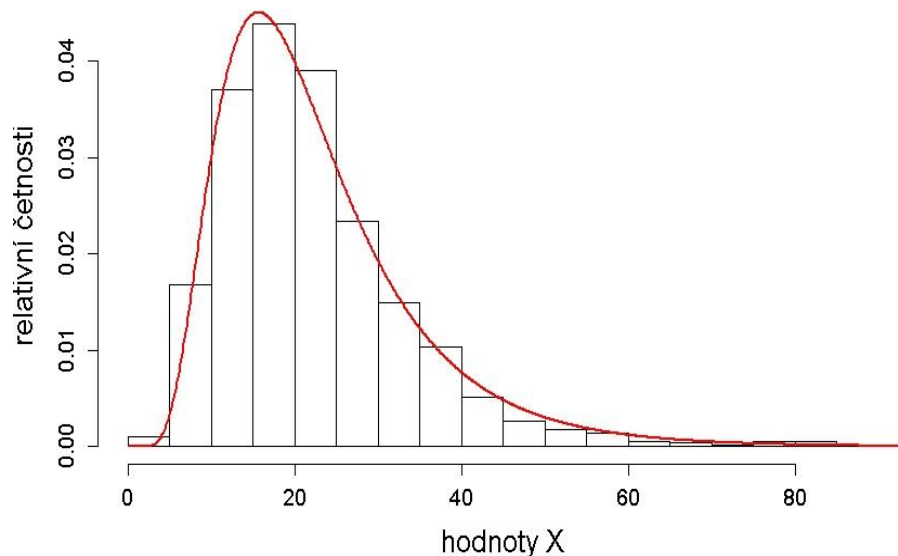
Rozdělení odvozená od normálního rozdělení:

Logaritmicko–normální rozdělení [log–normal distribution]

když X nabývá jen kladných hodnot a její logaritmus má normální rozdělení

$$X \sim LN(\mu, \sigma^2) \rightarrow \ln(X) \sim N(\mu, \sigma^2), X > 0$$

- příklady: tělesná hmotnost, abundance druhů, koncentrace látek, ...
- s rostoucí mírou polohy roste také míra variability
- když $Y = \ln(X)$, tak $X = e^Y$

Rozdělení odvozená od normálního rozdělení:

Logaritmicko–normální rozdělení

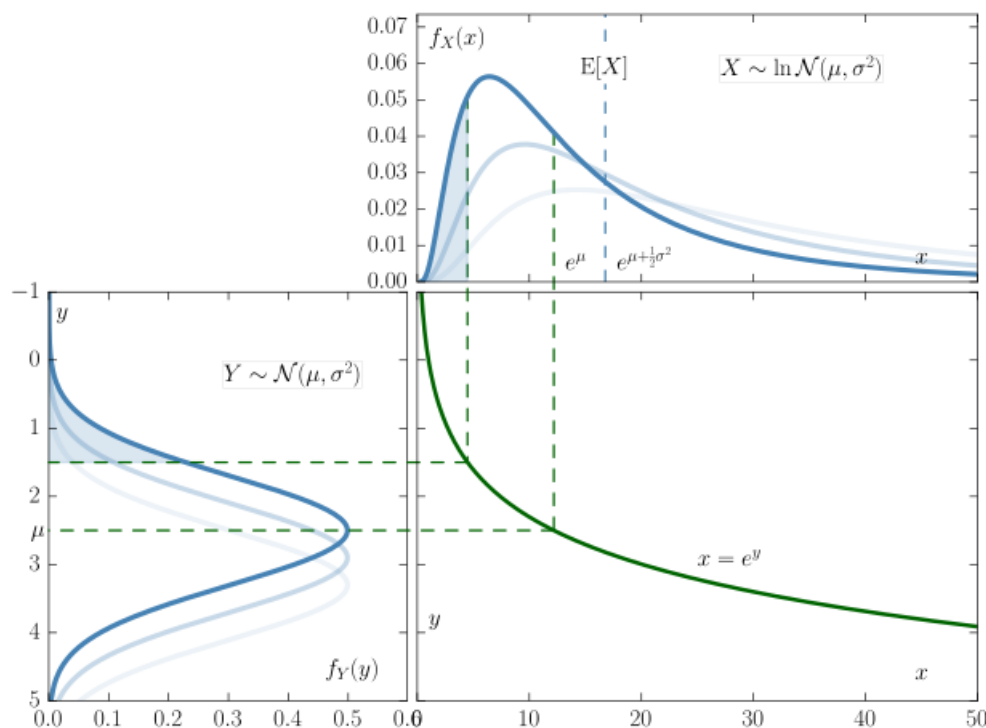
když X nabývá jen kladných hodnot a její logaritmus má normální rozdělení

$$X \sim LN(\mu, \sigma^2) \rightarrow \ln(X) \sim N(\mu, \sigma^2), X > 0$$

$$EX = e^{\mu + \frac{\sigma^2}{2}}$$

$$\text{median } X = e^\mu$$

$$\text{modus } X = e^{\mu - \sigma^2}$$

Rozdělení odvozená od normálního rozdělení:

χ^2 , **Chí-kvadrát rozdělení** [chi-square distrib. [čti: kaj-]]

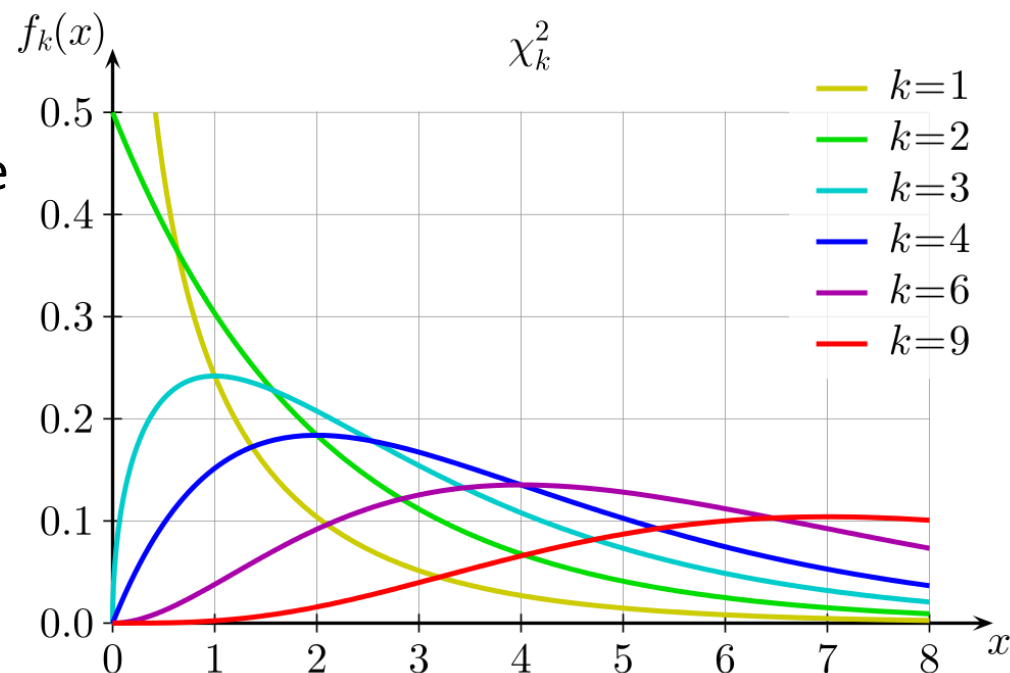
jsou-li $Z_1, \dots, Z_k \sim N(0, 1)$ *iid.* (nezávislé, stejně rozdělené),

pak platí: $W = \sum_{i=1}^k Z_i^2 \sim \chi_k^2$

[čti: *W má chí kvadrát rozdělení o k stupních volnosti*]

[stupně volnosti = **degrees of freedom**]

- hodnoty $W \geq 0$
- tvar hustoty i distribuční funkce závisí na počtu stupňů volnosti
- středí hodnota $EW = k$
- rozptyl $varW = 2k$

Chí-kvadrát rozdělení $W \sim \chi^2(k)$

Používáme například v těchto situacích:

- testy o rozdělení výběrového rozptylu
- testování nezávislosti faktorů v kontingenčních tabulkách
- testy dobré shody četností pozorovaných dat v kategoriích vůči předpokládanému rozdělení (goodness of fit test)
- testy poměrem věrohodností pro „nested“ modely (likelihood-ratio test)
- analýza přežívání – „log-rank“ testy

Rozdělení odvozená od normálního rozdělení:

t-rozdělení, Studentovo rozdělení [Student's t-distribution]

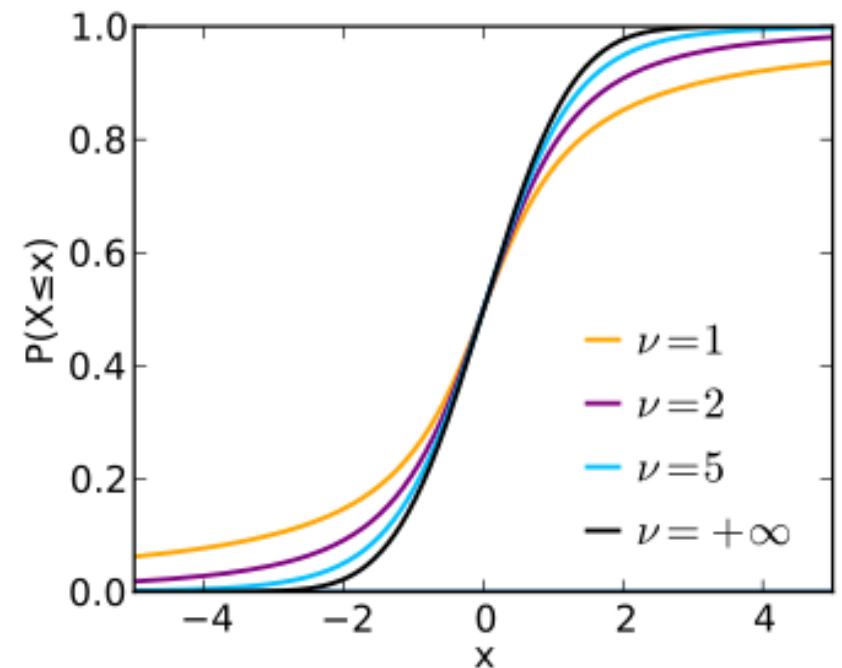
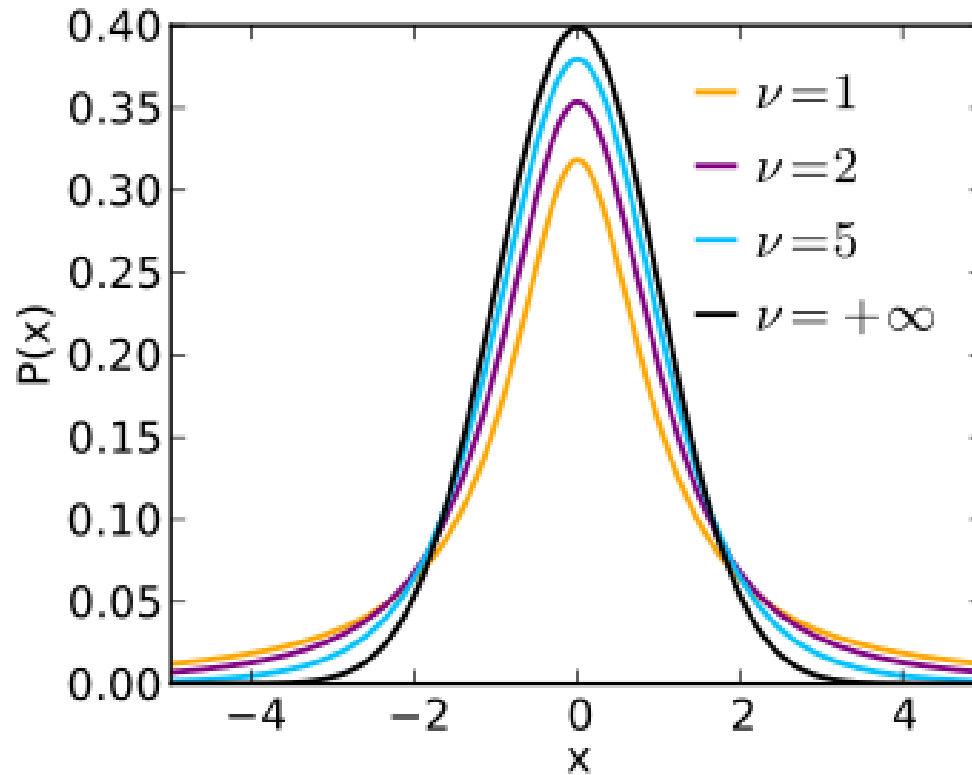
jsou-li $W = \sum_{i=1}^k \check{Z}_i^2 \sim \chi^2(k)$ a $Z \sim N(0, 1)$ nezávislé náh. veličiny, pak platí:

$$T = \frac{Z}{\sqrt{\frac{W}{k}}} \sim t_k$$

[čti: T má té rozdělení s k stupni volnosti]

- hodnoty $T \in \langle -\infty, \infty \rangle$
- rozdělení symetrické kolem nuly, velmi podobné normálnímu rozdělení
- střední hodnota $ET = \mathbf{0}$ pro $k > 1$, jinak neexistuje
- rozptyl $var T = \frac{k}{k-2}$ pro $k > 2$, jinak neexistuje; $var T \xrightarrow[k \rightarrow \infty]{} 1$
- objevuje se v testech, kde neznámý populační rozptyl σ^2 nahrazujeme výběrovým rozptylem S^2

t-rozdělení $T \sim t_k$

t-rozdělení $T \sim t_k$

Odvození tvaru náhodné veličiny užitečné pro testování:

(Tentýž snímek také v další přednášce.)

$$Z = \frac{\bar{X} - \mu}{\frac{\sigma}{\sqrt{n}}}, \quad \text{protože } \bar{X} \sim N\left(\mu, \frac{\sigma^2}{n}\right) \quad \dots \text{ Normování } \bar{X}$$

$$S^2 = \frac{\sum (X_i - \bar{X})^2}{n-1} \quad \rightarrow \quad (n-1) \cdot S^2 = \sum (X_i - \bar{X})^2$$

$$\frac{(n-1) \cdot S^2}{\sigma^2} = \frac{\sum (X_i - \bar{X})^2}{\sigma^2} = \sum_{i=1}^n \left(\frac{X_i - \bar{X}}{\sigma} \right)^2 = \sum_{i=1}^n Z_i^2 = W$$

$$T = \frac{\frac{\bar{X} - \mu}{\frac{\sigma}{\sqrt{n}}}}{\sqrt{\frac{(n-1) \cdot S^2}{\sigma^2} \cdot \frac{1}{n-1}}} = \frac{(\bar{X} - \mu) \frac{\sqrt{n}}{\sigma}}{\sqrt{\frac{S^2 \cdot (n-1)}{\sigma^2 \cdot (n-1)}}} = \frac{(\bar{X} - \mu) \frac{\sqrt{n}}{\sigma}}{\frac{S}{\sigma}} = \frac{\bar{X} - \mu}{\frac{S}{\sqrt{n}}} \sim t_{(n-1)}$$

Normovaná X_i : $\frac{X_i - \mu}{\sigma}$

Chci tam \bar{X} místo μ , ale ztrácím tím jeden stupeň volnosti.

Přidat σ je snadné, ale musím ji přidat na obě strany rovnice!

F – rozdělení, Fisherovo rozdělení [Fisher – Snedecor distribution]

jsou-li $V \sim \chi^2(k)$ a $W \sim \chi^2(m)$ nezávislé náhodné veličiny, potom platí

$$F = \frac{\frac{V}{k}}{\frac{W}{m}} \sim F(k, m) \quad [\text{čti: } F \text{ má ef rozdělení s } k \text{ a } m \text{ stupni volnosti}]$$

- hodnoty $F \geq 0$
- střední hodnota $EF = \frac{m}{m-2}$, pro $m > 2$, jinak neexistuje
- rozptyl $\text{var}F = \frac{2m^2(k+m-2)}{k(m-2)^2(m-4)}$, pro $m > 4$, jinak neexistuje
- tam, kde porovnáváme dva nezávislé odhady stejného rozptylu (ANOVA); ověřování shody populačních rozptylů před dvouvýběrovým t-testem

F-rozdělení $F \sim F(k, m)$

